

Temat: **Imiesłowy i ich rodzaje (cz.1).**

pixabay, licencja: CC 0

Imiesłowy mają szerokie zastosowanie w języku, zwłaszcza w mowie pisanej, a mimo to ich stosowanie i rozpoznawanie w tekstach bywa kłopotliwe. Dzieje się tak z kilku powodów. Po pierwsze, imiesłowy to formy gramatyczne czasowników, ale są podobne do przymiotników (np. słowo *pisany* to imiesłów przymiotnikowy, a więc nieodmienna przez osoby forma czasownika, ma takie samo zakończenie jak np. przymiotnik *ładny* i odpowiada na pytanie przymiotnika). Po drugie, niektórych imiesłów używamy bardzo rzadko w codziennej komunikacji, np. imiesłów typu *zmókłszy* współcześnie pojawia się przede wszystkim w tekstach literackich, a nie w języku potocznym. Po trzecie, wiele problemów użytkownikom polszczyzny sprawia pisownia – łączna lub rozdzielna – imiesłów z przeczeniem „nie”.

Zadaniowo (I)

Imiesłowy

Zacznijmy od tego, że imiesłowy nie są samodzielnymi częściami mowy, a jedynie formami gramatycznymi czasownika. Różnią się od pozostałych form czasownikowych tym, że nie odmieniają się przez osoby. Dlatego nazywamy je formami nieosobowymi. Dzielą się na dwie grupy:

- **imiesłowy przymiotnikowe** (np. *malujący, malowany, namalowany*),
- **imiesłowy przysłówkowe** (np. *malując, namalowawszy*).

Imiesłowy przymiotnikowe

Imiesłowy przymiotnikowe to formy czasownika, które nie tylko przypominają przymiotniki, ale również podobnie jak one się odmieniają (przez przypadki, liczby i rodzaje). Wyróżniamy dwa rodzaje imiesłowów przymiotnikowych:

- **imiesłowy przymiotnikowe czynne** zakończone na **-ący**, np. *piszący* – ‘ktoś, kto pisze’; używamy ich po to, aby pokazać cechę osoby, która wykonuje jakąś czynność.
- **imiesłowy przymiotnikowe bierne** zakończone na **-ny** lub **-ty**, np. *napisany* – ‘taki, który ktoś napisał’); *zdarty* – taki, który ktoś zdarł’; używamy ich po to, aby wskazać cechy osób bądź przedmiotów, które podlegają jakiejś czynności albo mają jakieś właściwości ze względu na to, że coś się zdarzyło.

Imiesłowy przymiotnikowe – co podpowiada ich nazwa – odmieniają się jak przymiotniki. Na przykład forma *naprawiony* będzie miała podobne formy gramatyczne przypadku, liczby i rodzaju jak wyraz *piękny*. Z kolei imiesłów *zepsuty* odmienimy podobnie jak przymiotnik *bogaty*, a imiesłów *piszący* – jak przymiotnik *gorący*. Spójrzmy więc na wybrane formy gramatyczne trzech pierwszych przypadków.

	Liczba pojedyncza		
Przypadek	Rodzaj męski**	Rodzaj żeński**	Rodzaj nijaki**
M.	naprawiony jak piękny	naprawiona jak piękna	naprawione jak piękne
D.	naprawionego pięknego	naprawionej pięknej	naprawionego pięknego
C.	naprawionemu pięknemu	naprawionej pięknej	naprawionemu pięknemu

Liczba mnoga	
Rodzaj męskoosobowy**	Rodzaj niemęskoosobowy
(naprawieni*) jak piękni	naprawione jak piękne
naprawionych pięknych	
naprawionym pięknym	

Ciekawostka

naprawieni- forma ta gramatycznie jest możliwa, jednak takiej formy utworzonej od czasownika „naprawić” nie używamy w tym rodzaju. W formie mianownika liczby mnogiej rodzaju męskoosobowego mogą pojawić się imiesłowy biernie od innych czasowników, np. „*zpracowani*”, „*zagubieni*”.

	Liczba pojedyncza		
Przypadek	Rodzaj męski**	Rodzaj żeński**	Rodzaj nijaki**
M.	zepsuty jak bogaty	zepsuta jak bogaty	zepsute jak bogate
D.	zepsutego bogatego	zepsutej bogatej	zepsutego bogatego
C.	zepsutemu bogatemu	zepsutej bogatej	zepsutemu bogatemu

Liczba mnoga	
Rodzaj męskoosobowy**	Rodzaj niemęskoosobowy
zepsuci jak bogaci	zepsute jak bogate
zepsutych bogatych	
zepsutym bogatym	

Zapamiętaj!

Aby uniknąć błędów związanych z odróżnianiem imiesłów przymiotnikowych od przymiotników, należy sprawdzić, czy dany wyraz pochodzi od czasownika. Jeśli tak - jest to imiesłów przymiotnikowy.

Ćwiczenie 1

Imiesłów	Imiesłów przymiotnikowy czynny	Imiesłów przymiotnikowy bierny
podarty	☐	☐
rzucony	☐	☐
wołający	☐	☐
wspomniany	☐	☐
szczekający	☐	☐
uszyty	☐	☐
mówiący	☐	☐
zmazany	☐	☐

Ćwiczenie 2

Uzupełnij tabelę według wzoru. W puste miejsca wpisz odpowiednie czasowniki lub imiesłowy.

Czasownik w formie bezokolicznika	Imiesłów przymiotnikowy czynny – zakończony na "-ący"	Imiesłów przymiotnikowy bierny – zakończony na "-ny" lub "-ty"
Wzór: pisać	piszący	pisany
tańczyć		
	wołający	
		pruty
		karany
liczyć		
	śpiewający	

Ćwiczenie 3

Które wyrazy są przymiotnikami, a które imiesłowami przymiotnikowymi?

Imiesłów przymiotnikowy

Przymiotnik

rozgorączkowany

gorący

robotny

zaczerwieniony

robiący

wyidealizowany

pisany

idealny

pisemny

idealizujący

czerwony

Imiesłowy przymiotnikowe

Imiesłowy przymiotnikowe czynne można utworzyć wyłącznie od czasowników, które mówią o czynności powtarzającej się

i niezakończonych (są to czasowniki, które mają aspekt niedokonany), np. *piszący* (*pisalem wczoraj – piszę teraz – będę pisał jutro*).

Imiesłowy przymiotnikowe bierne można utworzyć jedynie od wybranych czasowników - niedokonanych i dokonanych, ale tylko takich, które mają stronę czynną i bierną.

Wskazówka

Czasowniki, od których możemy utworzyć imiesłowy przymiotnikowe bierne, nazywamy czasownikami przechodnimi.

Czasowniki, od których nie możemy utworzyć imiesłowów przymiotnikowych biernych, nazywamy czasownikami nieprzechodnimi.

Imiesłowy przymiotnikowe

CZYNNE**tylko od czasowników niedokonanych**

„-ący” / „-ąca” / „-ące” – jak przymiotnik „gorący”

Liczba pojedyncza (ten) **piszący** rodzaj męski (ta) **pisząca** rodzaj żeński (to) **piszące** rodzaj nijaki **Liczba mnoga** (ci) **piszący** rodzaj męskoosobowy (te) **piszące** rodzaj niemęskoosobowy

BIERNE

„-ny” / „-na” / „-ne” – jak przymiotnik „ładny” „-ty” / „-ta” / „-te” – jak przymiotnik „bogaty”

Liczba pojedyncza (ten) **okrzyczany** / **odkryty** rodzaj męski (ta) **okrzyczana** / **odkryta** rodzaj żeński (to) **okrzyczane** / **odkryte** rodzaj nijaki **Liczba mnoga** (ci) **okrzyczani** / **odkryci** rodzaj męskoosobowy (te) **okrzyczane** / **odkryte** rodzaj niemęskoosobowy

Imiesłowy przysłówkowe

W tekstach pisanych – rzadziej w języku mówionym – pojawiają się imiesłowy przysłówkowe. Wyróżniamy dwa typy tych imiesłowów:

- **współczesny** – zakończony na **-ąc**, np. *wołając, pisząc, mówiąc*,
- **uprzedni** – zakończony na **-wszy** (po samogłoskach np. *wróciwszy, napisawszy*) lub na **-wszy** (po spółgłoskach np. *zmókłszy, przyszedłszy*).

Imiesłowy przysłówkowe współczesne występują w zdaniach, w których czynności, zdarzenia, sytuacje dzieją się w tym samym czasie, (co sugeruje nazwa tych imiesłowów) np.:

*Pijąc poranną kawę, często czytam gazetę*** = ‘**Piję poranną kawę i w tym samym czasie czytam gazetę**’.

Imiesłowy uprzednie z kolei – jak podpowiada ich nazwa – dotyczą czynności i zdarzeń, które zdarzyły się wcześniej niż sytuacja opisana przez czasownik w formie osobowej, np.:

Przyszedłszy do domu, szybko przeczytałem pocztę = ‘**Najpierw wróciłem do domu, a potem przeczytałem pocztę**’.

W tworzeniu imiesłowów przysłówkowych również obowiązują pewne ograniczenia. Otóż od czasowników dokonanych możemy utworzyć wyłącznie imiesłowy uprzednie** (mówią przecież o czynnościach, które się już zdarzyły, np. ** *przyszedłszy* = ‘**już przyszedłem / przyszedłeś / przyszedł itd., to się stało**’), z kolei od czasowników niedokonanych możemy utworzyć wyłącznie imiesłowy współczesne* (mówią przecież o czynnościach, które trwają i nie można wskazać ich końca czy rezultatu, np. *pisząc** = ‘**писаłem / писаłeś / Pisał itd. to wcześniej, piszę / piszesz / pisze itd. teraz**’).

W zdaniach, w których występują imiesłowy przysłówkowe, zawsze stawia się przecinek, np.: *Idąc, podśpiewywałem sobie.* lub *Idąc ulicą, podśpiewywałem sobie.* *Wróciwszy, zabrałem się za obiad.* lub *Wróciwszy do domu, zabrałem się za obiad.*

Zapamiętaj!

IMIESŁOWY PRZYŚLÓWKOWE

WSPÓŁCZESNE tylko od
czasowników niedokonanych
pisząc

UPRZEDNIE tylko od
czasowników dokonanych
wróciwszy zaległszy

Zadaniowo (II)

Ćwiczenie 4

Utwórz imiesłowy przysłówkowe do czasowników.

Czasownik, który opisuje czynność niedokonaną	Imiesłów przysłówkowy współczesny (-ąc)	Czasownik, który opisuje czynność dokonaną	Imiesłów przysłówkowy uprzedni (-wszy/wszy)
piszę			
malować			
budować			
przychodzić			
grać			
liczyć			

Ćwiczenie 5

Uzupełnij luki w tabelce – nie wszystkie formy można wskazać, w takim przypadku wpisz słowo: brak.

Czasownik	Imiesłów przysłówkowy współczesny	Imiesłów przysłówkowy uprzedni
zawołać		
wracać		
czytać		
leczyć		
napisać		

Ćwiczenie 6

Wskaż czasowniki, od których nie można utworzyć imiesłowu biernego (z końcówką -ny, -ty).

czekać ☐	myśleć ☐	oddawać ☐	przepisać ☐	spać ☐	zapłacić ☐
marzyć ☐	liczyć ☐	skakać ☐	wymawiać ☐	mówić ☐	
dziękować ☐	podziękować ☐	śnić ☐	patrzeć ☐		

Ćwiczenie 7

Używając odpowiednich imiesłowów przymiotnikowych, podany niżej tekst przeredaguj tak, aby nie było w nim powtórzeń. Wpisz w puste miejsca przeredagowane fragmenty zdań.

W sobotę poszedłem na film, który polecił mi kolega. Był on ekranizacją książki, którą przeczytałem niedawno. Film, który obejrzałem, bardzo mi się spodobał. Zarówno książka, jak i jej filmowa adaptacja poruszają problemy, które dotyczą młodych ludzi.

W sobotę poszedłem na film**. Był on ekranizacją książki ***film bardzo mi się spodobał. Zarówno książka, jak i jej filmowa adaptacja poruszają problemy****.***

Ćwiczenie 8

Uzupełnij poniższe zdania tak, aby zastosować w nich imiesłowu przystawkowe i wyeliminować ewentualne powtórzenia.

_____, lubiłem czytać książki przygodowe. _____, że jestem ich bohaterem.

Pochłaniałem powieści, _____. _____, zacząłem pisać swoje pierwsze opowiadanie.

Teraz jestem pisarzem i _____, staram się pamiętać, by czytelnicy moich powieści czuli się tak jak ja niegdyś. _____, damę go najpierw do przeczytania mojemu synowi i czekam na jego uwagi.

--	--	--

Ćwiczenie 9

Oceń prawdziwość stwierdzeń dotyczących imiesłów.

Stosując imiesłowy, pozbywamy się powtórzeń wyrazów "który", "kiedy", "gdy".

W zdaniu z imiesłowem przysłówkowym nie stawiamy przecinka.

Dzięki zastosowaniu imiesłów tekst jest bardziej urozmaicony pod względem budowy zdań.

Gdy stosujemy imiesłowy, tekst jest dłuższy.

Ćwiczenie 10

Rozpoznaj typ imiesłowu.

	Imiesłów przymiotnikowy czynny	Imiesłów przymiotnikowy bierny	Imiesłów przysłówkowy współczesny	Imiesłów przysłówkowy uprzedni
Wczoraj, siedząc na ławce w parku, marzyliśmy o wakacjach.	☐	☐	☐	☐
Zatrzymawszy się na chwilę, wyczyściłam lusterko w samochodzie.	☐	☐	☐	☐
Znalazłem właśnie list napisany przez ciebie.	☐	☐	☐	☐

Głos wołającego na pustyni.	☐	☐	☐	☐
Wszystkie prace zostały nagrodzone przez jury.	☐	☐	☐	☐
Czekając na autobus, przez chwilę rozmawiałam z kolegą.	☐	☐	☐	☐
Widzieliśmy artystę fotografującego stare uliczki miasta.	☐	☐	☐	☐

Pisownia „nie” z imiesłowami

Zapamiętaj!

Imiesłowy przysłówkowe z przeczeniem „nie” piszemy zawsze rozdzielnie, np. *nie pisząc, nie napisawszy*.

Imiesłowy przymiotnikowe z przeczeniem „nie” piszemy łącznie, np. *niemający, niewykonany, niewykryty*.

Słowa kluczowe

Zaproponuj własną kolejność słów kluczy z tego tematu. Możesz kierować się tym, co cię zaniekaowało, poruszyło, zaskoczyło itp. Przygotuj krótkie uzasadnienie swojej propozycji.

imiesłów przymiotnikowy

imiesłów przysłówkowy

pisownia imiesłówów

